

مقدمه

به نام خدایی که جان آفرید سخن گفتن اندر زبان آفرید
یکی قطره باران ز ابری چکید خجل شد چو پهنای دریا بدید
که جایی که دریاست من کیستم؟ گر او هست حقا که من نیستم
(بوستان شیخ اجل سعدی)

حقوق دریایی یکی از رشته‌های مهمی است که در بیشتر دانشکده‌های حقوق داخل و خارج کشور به عنوان درسی تخصصی به طور پیوسته به دانشجویان حقوق و رشته‌های مرتبط با آن ارائه می‌شود.

هرچند منبع اصلی حقوق دریایی هر کشور را قانون دریایی و سایر مقررات ملی آن نظیر آیین‌نامه‌ها و مصوبات دستگاه‌های ذی‌ربط تشکیل می‌دهد، با این حال، شالوده اصلی این رشته حقوقی را در متن پیمان‌ها یا کنوانسیون‌های بین‌المللی دریایی که مشخصاً درباره یکی از موضوعات دریایی تدوین شده‌اند باید جستجو کرد. این کنوانسیون‌ها با همت سازمان بین‌المللی دریایی (I.M.O) و برخی کارگزاران تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد تهیه و تدوین شده، که پس از تشریفات خاص اجرا شده‌اند. تأثیرات ماهوی عمیق مقررات بین‌المللی مذکور بر فکر و اندیشه تنظیم‌کنندگان قوانین ملی موجب شده است تا حقوق دریایی کشورها به رغم حفظ وجه ملی بودن خود، شباهت‌های بسیار با یکدیگر پیدا کنند و حتی در برخی از موارد به دلیل شدت شباهت تمایز میان آنها صرفاً منحصر به تفاوت در نام آنها شود.

اگرچه برخی از عنوان‌های حقوق دریایی با برخی از موضوعات رشته‌هایی نظیر حقوق مدنی و حقوق تجارت هم‌نام به نظر می‌رسند با این حال، بررسی و

تحلیل منابع ملی و بین‌المللی حقوق دریایی به‌خوبی نشان می‌دهد که این رشته منابع و مبانی کاملاً جدا از سایر رشته‌های حقوقی دارد و در نتیجه به جرئت می‌توان آن را رشته‌ای مستقل و اصیل به‌شمار آورد.

قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳ ایران، که برای تهیه و تدوین آن دقت بسیاری شده است، به دلیل جامعیت نداشتن و نتیجتاً ضعف در پاسخگویی به نیازهای کشتی‌رانی امروز کشور و نارسایی در حل معضلاتی نظیر مسائل مربوط به کار دریانوردی، آلودگی‌های غیرنفتی، نحوه صدور و شناسایی گواهی‌نامه‌های دریانوردی، بیمه دریایی و غیره حقوق دریایی ایران را ناکارآمد و قدیمی نشان داده و در نهایت باعث شده که در حل مشکلات و پیشامدهای حقوقی مربوط به کشتی‌رانی تجاری ناچار به مقررات رشته‌های حقوقی دیگر مراجعه شود و به‌ظاهر شبهه استقلال نداشتن آن در ذهن عده‌ای تقویت شود. با توجه به همین واقعیت، به‌رغم آنکه هدف از تألیف این کتاب تجزیه و تحلیل قانون دریایی ایران است، به سبب ضعف‌های موجود در قانون مذکور استناد به مقررات کنوانسیون‌های بین‌المللی دریایی به‌عنوان منابع اصلی حقوق دریایی و مدد گرفتن از قوانین دریایی بعضی دول مغرب‌زمین و ممالک اسلامی امری اجتناب‌ناپذیر می‌نمود و به همین سبب هر جا که در شرح و بسط مطالب نیازی احساس می‌شد به این منابع استناد شده است.

موضوعات مطرح در حوزه مطالعات حقوق دریایی چنان گستردگی و تنوعی دارد که بی‌گمان پرداختن به تمامی آنها از حوصله یک جلد کتاب خارج بوده، نیازمند به‌مجالی فراختر و مجلداتی بیشتر است.

در نگارش کتاب پیش‌رو، که مبتنی بر یادداشت‌ها و موضوعاتی است که نگارنده حدود ۲۵ سال در برخی از دانشکده‌های حقوق در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تدریس می‌کرده است، حسب نظر و هدف ناشر محترم تلاش شده تا ضمن محور قراردادن قانون دریایی کشور حتی‌المقدور اهم فصل‌های این قانون و به اقتضای ضرورت، مقررات بین‌المللی مرتبط با آنها با حفظ و ایجاز کلام به مطالعه و تجزیه و تحلیل گذاشته شود و توضیحات حاصل از آن به گونه‌ای علمی و در عین حال ساده در اختیار دانشجویان حقوق و علاقه‌مندان این رشته قرار گیرد.

هر چند نگارنده با تاسی به این گفته نغز که می فرماید:
نبشتن ز گفتن مهم تر شناس به گاه نوشتن به جا آرهوش
سخن با قلم چون قلم راست دار به نیک و به بد در سخن نیک کوش
دقت های لازم را به کار گرفته تا در شرح و بسط مواد قانونی تمامی جوانب عملی
لحاظ شود و تا حد امکان نکته ای از نظر دور نماند، اما با وجود این، با توجه به اینکه
هیچ اثری عاری از لغزش و اشتباه نیست، مدعی جامع و مانع بودن این اثر نیست و
بدون تردید این احتمال وجود دارد که نکاتی از قلم افتاده و یا اشتباهاتی رخ داده
باشد. از همین رو صمیمانه و خاضعانه از اربابان فضل، محققان و صاحب نظران گرانمایه
و دانشجویان عزیز تقاضا می کند که کاستی ها و لغزش های احتمالی در این کتاب را
گوشزد و نگارنده را در تکمیل و تصحیح آن ارشاد فرمایند.

والله ولی التوفیق و علیه التکلان

تهران-بهار ۱۳۸۷

مرتضی نجفی اسفاد